

Miért keresik a filozófusok a magányt?

„...de ki tudja ma már, milyen az igazi magány?”
Friedrich Nietzsche

Helyszín: a Barlang kávéház. Félhomály, cigarettafüst. Az egyik asztalnál zömök, kopaszodó emberke ül: a filozófus. Belép az ajtón egy nyurga, sovány alak: a költő. Nagy léptekkel a filozófus asztalához siet.

A költő: Leülhetek?

A filozófus: *felnéz* Á, végre itt vagy. Már vártalak.

A költő: *leül* Furdal a kíváncsiság, hogy miért hívtál ide.

A filozófus: Meg akarok beszélni veled valamit.

A költő: *előrehajol* Te jó ég! Csak most látom, milyen sápadt vagy. És nagyon gondterheltnak is látszol. Mi az, csak nem rontottad el a gyomrod?

A filozófus: *felsőhajt* Azt éppen nem. De valóban gondterhelt vagyok.

A költő: Beavatnál? Hiszen végül is a barátod vagyok.

A filozófus: A költészet lényegéről gondolkodtam, mielőtt beléptél. Pontosabban arról, hogy érdemes-e egy filozófusnak egyáltalán gondolkodnia erről.

A költő: *vigyorog* Most már értem, hogy miért vagy ilyen sápadt.

A filozófus: Ne gúnyolódj.

A költő: Hidd el, nem állt szándékomban. Csak eszembe jutott Danto, aki azt mondja, hogy a művészet története csak a művészet *elnyomásának* történeteként mesélhető el korunkban – köszönhetően azoknak a filozófusoknak, akik „kissemmiző” elméleteikkel mindent megtettek azért, hogy racionalizálják és ezzel a filozófia alacsonyabb rangú *formájaként* leértékeljék vagy egyenesen halálra ítélik a művészetet. Elismerem, hogy provokatív dolog azt állítani, hogy csak azért találták ki a filozófiát, hogy elbánjon a művészettel, de ha igaza van Dantónak és a művészet esztétizálásának szándéka „nem a történelmi tapasztalatból, hanem tényleg egy filozófiai elképzelésből ered”, akkor valóban nem csodálkozom azon, hogy ilyen sápadt vagy. És ezt most a lehető legkomolyabban mondom.

A filozófus: Na ez jellemző rád. Még arra sem hagysz időt, hogy egy kicsit örüljek a jelenlétednek, máris nekem esel. Tehát azt állítod, hogy egy filozófustól nem várható *elfogulatlan* válasz azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy mi a költészet lényege.

A költő: Pontosan.

A filozófus: Jó, de akkor mi a helyzet azokkal a filozófusokkal, akik *költeményeket* is írtak, akikre a filozófiatörténet filozófusként, az irodalomtörténet azonban főként költőként emlékezik? Mi a helyzet például *Nietzschével*? Vajon Nietzschétől sem várható elfogulatlan válasz a költészet lényegével kapcsolatban?

A költő: Úgy látom, még mindig szeretsz Nietzschére hivatkozni.

A filozófus: Csak azért hivatkozom Nietzschére, mert úgy látom, hogy általánosítasz.

A költő: Nem én általánosítok, hanem Danto.

A filozófus: Ez csak azt jelenti, hogy nem olvastad el elég figyelmesen Danto írását. Danto ugyanis nem általánosít.

A költő: Átlátok rajtad. Azt akarod, hogy belássam: *megértheti* egymást egy költő és egy filozófus. Én azonban vitatom ezt. Azt állítom, hogy a filozófusokat – épp azért, mert filozófusok – *irritálja* a művészet léte. Kell, hogy irritálja őket, hiszen a művészet ereje nem az észé, hanem valami sötétebb és zavarosabb erő, amely megszállja a művészt, és közönségét is hatalmába keríti időnként – márpedig egy filozófus nem szívesen veszi el a tisztán látás képességét. Ilyen filozófusról én még nem hallottam. Egy filozófus mindig a gondolkodás jelentőségét hangsúlyozza, mert azt hiszi, hogy „a gondolkodás erénye... mindennél inkább valami istenibb lényegből való, amely sohasem veszi el az erejét...”. Gondolj Platónra, aki nem tud rosszabb dolgot elképzelni annál, mint amikor egy filozófusnak „látási zavara” támad, miközben az igazság „szemléletére” törekszik. Épp ezért továbbra is azt állítom, hogy egy filozófustól nem várható elfogulatlan válasz a költészet lényegével kapcsolatban. Még egy olyan filozófustól sem, mint Nietzsche. Hiszen még maga Nietzsche is beismeri valamelyik írásában, hogy általában „azért beszélünk olyan elvontan a költészeztől, mert rossz költők vagyunk.” Sőt azt is kijelenti, hogy a filozófusoknak – épp azért, mert filozófusok – rögtön „látási zavaruk” támad, ha a művészet kerül szóba. Ő elég őszinte volt ahhoz, hogy belássa: „a művészeztől való egész tudásunk tisztán *illuzórikus*, hiszen a tudásban tudókként mi *nem vagyunk egyik és azonosak* azzal a lényel, aki a művészet... színjátékában mint annak egyetlen alkotója és nézője örök élvezetét nyeri...”.

A filozófus: Attól tartok, hogy most öngólt löttél. Ez a megállapítás ugyanis éppen azt igazolja, hogy Nietzsche olyan filozófus volt, aki elfogulatlan választ adott a költészet lényegével kapcsolatos kérdésre. Hiszen az elfogulatlanság *kritériuma* éppen az, hogy hajlandó-e a filozófus *elválasztani* a művészet történetét a filozófia történetétől. Más szóval: hajlandó-e belátni, hogy nincs értelme racionalizálni, esztétikai fogalmak és kategóriák segítségével kisemmizni a művészetet, mert itt két *különböző* lényegű dologról van szó.

A költő: Te jó ég! Hát nem érzed, hogy máris úgy beszélsz, mint a művészet egyik „kisemmizője”? Azt mondod, hogy el kell választani a művészet történetét a filozófia történetétől. De – kérdezem én – miért a művészetet kell elválasztani a filozófiától? Miért nem inkább a filozófiát a művészeztől?

A filozófus: Ez csak játék a szavakkal.

A költő: Azt hiszed? Danto azt mondja, hogy Platón volt az első filozófus, aki támadást intézett a művészet ellen, aki megpróbálta bizonyítani, hogy a művészet „tulajdonképpen ugyanazt csinálja, mint a filozófia, csak éppen ügyetlenebbül.” De mi van akkor, ha ennek épp a fordítottja igaz? Mi van akkor, ha nem a művészet csinálja ugyanazt, mint a filozófia, hanem a filozófia csinálja ugyanazt, mint a művészet – csak éppen tényleg ügyetlenebbül? Megfordult már ez a fejedben? Ha igaz ez az állítás, akkor tényleg van okod arra, hogy sápadt legyél. Hiszen a filozófusok azt gondolják, hogy a művészetnek több köze van látszathoz, mint az igazsághoz. Ebben még az olyan filozófusok is egyetértenek, mint Platón és Nietzsche. A különbség csak az előjelekben van, tehát abban, hogy ki hogyan értékeli ezt a tényt. Platón fogyatékoságot lát benne, Nietzsche pedig erényt. Mármost ha a filozófia ugyanazt csinálja, mint a művészet, és a művészetnek tényleg több köze van a látszathoz, mint az igazsághoz, akkor becsapod magad, ha azt állítod, hogy az igazságról beszélsz filozófusként. Akkor ezzel csak annyit mondasz, hogy te olyan ember vagy, aki az igazságról *akar* beszélni.

A filozófus: Attól tartok, hogy megint öngólt löttél. Hiszen ha kiderülne, hogy a filozófia alapjában véve csak költészet, az *igazság költészete* – akkor mi is derülni ki ezzel? Az, hogy *megértheti* egymást egy filozófus és költő. Akkor kénytelen lennél elismerni, hogy még egy filozófusnak is lehet mondanivalója a *költészet igazságáról*.

A költő: De csak egy olyan filozófusnak, aki nem Szókratészt, hanem a *zenélő* Szókratészt tiszteli, akiben időként megszólal egy hang – a *költészet daimonjának* hangja –, amely megtiltja neki a művészet esztétizálását.

A filozófus: Nietzsche ilyen filozófus volt. És ebben talán az is szerepet játszott, hogy volt érzéke a költészethez – ha valamilyen érzék dolga egyáltalán a költészet.

A költő: Ne haragudj, de én továbbra is szkeptikus vagyok. Danto hipotéziséből ugyanis az következik, hogy csak akkor várható elfogulatlan választ Nietzschétől a költészet lényegével kapcsolatban, ha nem lehet elmesélni a művészet *szépművészetként* való elnyomásának *egész* történetét, ha vannak olyan filozófusok, filozófiai beállítottságú esztéták, akik már felhagytak „a platóni hagyatékszéljegyzetelésének” gyakorlatával, következésképpen: nem mondják azt, hogy a költők azokhoz a lábukon és nyakukon megkötözött emberekhez *hasonlítanak*, akik Platón szerint arra vannak kényszerítve, hogy az ideáknak a barlang velük szemben eső falára vetített árnyékait nézzék és – *utánozzák*. Ha vannak ilyen filozófusok, akkor feltételezhető, hogy nemcsak a művészet esztétikai racionalizálásának, hanem az ilyen kísérletek *filozófiai* kritikájának is megvan a maga rekonstruálható története. De – kérdezem én – kibékíthető-e egy ilyen kijelentés Danto álláspontjával? Nekem úgy tűnik, hogy nem. Hiszen Danto egyértelműen azt állítja, hogy a művészet ellen intézett platóni támadás óta „a filozófia története szinte egyetlen hatalmas és közös erőfeszítésnek tűnik a művészet semlegesítésére”.

A filozófus: Tűnik – de nem az. Én úgy látom, hogy a művészet totális racionalizálásának dantói víziója nem több retorikai fogásnál, amelynek az a szerepe, hogy ráirányítsa a figyelmet a magát már nem szépművészetként meghatározó modern művészet esztétikai problémájára – lehetőleg minél provokatívabb módon. Semmi sem igazolja tehát, hogy a filozófiák *kivétel nélkül* „büntetőintézmények, amelyek leginkább egy szörny fékentartását szolgáló – azaz valamilyen súlyos metafizikai veszélyt elhárítani igyekvő – labirintusra emlékeztetnek.” Mint ahogy azt sem igazolja semmi, hogy *csak azért* találták ki a filozófiát, hogy elbánjon a művészettel.

A költő: De akkor miért nem mondja ki Danto nyíltan, hogy nem minden filozófus sétált be Platón csapdjába – vagy nevezzem inkább ezt a csapdát Platón „barlangjának”? Miért nem jelenti ki, hogy *pozitív* szereplői is voltak ennek a kétségtelenül ellentmondásos történetnek – olyan szereplői tehát, akik már az ő színrelépése előtt is *emancipálni* akarták a művészetet „saját filozófiájával” szemben?

A filozófus: Szerintem kimondja ezt. Ráadásul éppen Platónnal összefüggésben. Megállapítja ugyanis, hogy „a platóni támadást két szakaszra oszthatjuk. Az első szakasz... egy olyan ontológia kidolgozása, amelyben a valóságot logikailag immunizáljuk a művészettel szemben. A második szakasz a művészet lehető legnagyobb mértékű racionalizálása, hogy az értelem lépésről lépésre elhódítsa az érzés birodalmát... Nietzsche »*esztétikai szókratizmus-nak*« nevezi ezt, mivel a filozófus oly mértékig azonosítja a szépséget az értelemmel, hogy semmisen lehet már szép, ami nem racionális.”

A költő: Ne haragudj, de nem látom, hogy mi a jelentősége ennek a megjegyzésnek.

A filozófus: Pedig van jelentősége. Danto itt ugyanis azt mondja, hogy csak azok az esztétikai vagy esztétikai vonatkozású filozófiai elméletek nevezhetők „kisemmiző” elméleteknek, amelyekről kimutatható, hogy valamilyen formában az esztétikai szókratizmus betegségében szenvednek. A lényeg itt az, hogy Danto *Nietzsche nézőpontjából* tesz különbséget kisemmiző és nem-kisemmiző elméletek között. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy Dantóban nem a platóni, hanem – éppen ellenkezőleg – a *nietzsche-i hagyaték széljegyzetelőjét* tisztelhetjük. Pontosabban: *A tragédia születésének széljegyzetelőjét*.

A költő: Egy dologban egyetértek veled. Abban tudniillik, hogy Danto a művészet emancipációjának feltételét a kisemmiző esztétikai elméletek metafizikai alapját képező platonizmus kritikájában látja. Ennek a kritikának meg kell előznie a művészet felszabadítását – „saját filozófiájával” szemben.

A filozófus: Márpedig Nietzsche volt az első, aki összekapcsolta egymással ezt a két dolgot *A tragédia születésében*. Emlékszel, hogy mit mond Nietzsche? Azt mondja, hogy teoretikus ember kultúrájának alapját jelentő szókratizmus kritikája nélkül elképzelhetetlen a tragikus mítosz újjászületése a modernitásban. Más szóval: az esztétikai szókratizmus destrukciója nélkül nem lehet olyan művészetet létrehozni, „amelyben a *hazugság* szentesíti önmagát, amelyben a *megtévesztés akarása* a jó lelkiismeretet tudhatja maga mellett”. Csak azért hangsú-

lyozom ezt, mert szeretném felhívni a figyelmedet arra, hogy amikor Danto kívánatosnak tartja a művészet felszabadítását a platonizmus uralma alól, akkor ugyanúgy gondolkodik, mint Nietzsche.

A költő: Danto tehát Nietzsche *tanítványa* ebben a kérdésben.

A filozófus: Így van. Pontosan erre akartam rámutatni.

A költő: Rendben. Most viszont engeddd meg, hogy én is rámutassak valamire.

A filozófus: Parancsolj.

A költő: Azt mondod, hogy Nietzsche olyan *filozófus* volt, aki sokat tett a művészet emancipációjáért. És aki éppen ezért valószínűleg a költészet lényegével kapcsolatban is elfogulatlan álláspontot képviselt. Olyan álláspontot, amitől egy Szókratész idegenkedett volna.

A filozófus: Egy Szókratész igen. Egy *zenélő* Szókratész azonban nem.

A költő: Épp erről van szó. Filozófus vagy – ezért a filozófus Nietzsche-ről beszéltél. Én azonban költő vagyok – ezért most a *másik* Nietzsche-ről akarok beszélni. A *költő* Nietzsche-ről, aki – én legalábbis így gondolom – szintén sokat tett a művészet kismizésével vádolható platonizmus kritikájáért.

A filozófus: Gondolom, valamelyik Nietzsche vers értelmezéséből vontad le ezt a következtetést.

A költő: Úgy van.

A filozófus: És melyik versről van szó?

A költő: Az a címe, hogy *A magányos*.

A filozófus: Olvastam, de nem emlékszem rá szó szerint. Azt viszont tudom, hogy *A vidám tudományban* található. Egy versciklus része, amely a *Tréfa, fondorlat és bosszú – Előjáték német versekben* címet kapta Nietzsche-től.

A költő: *A magányos* a 33. darabja ennek a versciklusnak. Ha kíváncsi vagy rá, felidézem a vers műfordítását.

A filozófus: Hát hogy ne lennék kíváncsi rá. Mondd!

A költő: Rendben. Nietzsche költeménye tehát a következőképpen szól:

*Én gyűlölök követni, és vezetni.
Az úr, s a szolga egyként megvetendő!
Csak az rettent, ki retteg önmagától:
És így lehet csak másokat vezetni.
Elég nyűg nékem önmagam vezetni!
Miként a tenger és a sűrű erdő
Állata, én is úgy vagyok: tekergő;
Kies vadonban fogva tart az álom,
Amíg magam távolról hazavárom:
Így kell magam magamhoz elvezetni.*

A filozófus: Azt mondtad az előbb, hogy a platonizmus nietzschei kritikájaként interpretálható ez a vers. Kíváncsi vagyok, hogy jutottál erre a következte-

tésre? Nekem sok minden eszembe jut erről a költeményről – de Platón nem. Különb is, túl enigmatikus számomra ez a szöveg.

A költő: Túl enigmatikus? Akkor csak gondolj az *Elöljáró beszédre*, ami az *Emberi – túlságosan is emberiben* olvasható.

A filozófus: De hát hogy kerül ide az *Elöljáró beszéd*?

A költő: Induljunk ki abból, hogy a költemény egy olyan individuum vallo-mása, akit mindenekelőtt az jellemez, hogy nincsenek társai, és aki éppen ezért nagyon magányosnak gondolja magát. Most pedig gondolj az *Elöljáró beszédre*, ahol Nietzsche szintén a magányról beszél – mégpedig a saját, személyes magányáról. Egy olyan ember magányáról van itt szó, aki „isten ellenségeként és megidézőjeként” „mélységes gyanakvással” szemléli a világot, aki tudja, hogy mit jelent megtapasztalni „a magány hidegét és szorongását” – a „tekintet különbözőségének vállalójaként”.

A filozófus: Mondjuk ki nyíltan: itt egy *szabad szellem* magányáról van szó.

A költő: De egy olyan szabad szellem magányáról, aki társakra vágyik – hozzá hasonló szabad szellemek társaságára. Mivel azonban efféle társakat nem lát maga körül, kénytelen „feltalálni” őket: „...azt is meg kell érteni – írja Nietzsche az *Elöljáró beszédben* –, miért kényszerítettem önmagam arra, hogy művi módon teremtem meg, mintegy a »helyükre hamisítva«, »megköltve« mindazon dolgokat..., amelyekre *szükségem volt*, de nem találtam őket”. Zárójelben pedig megjegyzi: „mi más tettek a költők valaha is, mi másért van a művészet a világon?” Ez a mondat egy fontos dologra hívja fel a figyelmet. Arra tudniillik, hogyan csap át a filozófia *művészetbe*, a művészet pedig *filozófiába* Nietzsche gondolkodásában. Erre utal, hogy a szabad szellem filozófiai fogalmának kidolgozásáért a *költő* Nietzsche vállalja magára a felelősséget. A költő Nietzsche – a *filozófus* Nietzsche helyett.

A filozófus: Én úgy látom, hogy *A magányosban* arra tesz kísérletet Nietzsche, hogy meghatározza: miért keresi a magányt egy filozófus? Pontosabban: egy olyan – talán nem is létező – szabad szellem, akivé minden filozófusnak válnia kellene?

A költő: Röviden válaszolok: ez a magány azzal a megvetéssel van összefüggésben, amelyet a szabad szellem azok iránt érez, akiket Nietzsche „követőknek” (*Folgen*) és „vezetőknek” (*Führen*) nevez a költeményben. Ha pedig azt kérdezed, hogy mi ennek a megvetésnek az oka, akkor azt mondom, hogy a *szabadság* hiánya. Hiszen az „urat” és a „szolgát” egyaránt a másik – az „urat” a „szolga”, a „szolgát” pedig az „úr” – határozza meg. Más szóval: csak akkor vannak „urak”, ha vannak „szolgák” is, és fordítva. Aki „követ”, mindig valaki mást „követ”, aki pedig „vezet”, mindig mások „vezetője”. Úrnak és szolgának lenni sohasem magányos dolog. Hiszen az, aki vezet és az, aki engedi, hogy vezessék: *hozzá van kötve a másikhoz*. Az „úr” és a „szolga” léte mindig a másik létén múlik: a másik hiányától való „rettegés” érzése fűzi egymáshoz őket. Egyikük sem „retteg” önmagától, mert egyikük sem ismeri – „követi” – önmagát. Nietzsche „kötött szellemnek” nevezi az ilyen embert; az „úr” és a „szolga” egyaránt „kötött szellemek”, mert nem ismerik az önmeghatározás szabadságát

és az ilyen szabadsággal járó „rettegés” érzését. Egy szabad szellem azonban ismeri ezt az érzést. Őt ez a tapasztalat „kötí”. De nem egy másik emberhez, hanem mindig és kizárólag csak – *önmagához*. Saját szabadságának érzéséhez és tudatához. A szabad szellem önmaga „vezetője” és „követője” – *egy személyben*. Egy szabad szellem önmagára és csak önmagára figyel – és innen ered a magánya is.

A filozófus: Ez az önmagára irányuló figyelem azonban nem az *egoizmus* szimptomája. Hiszen Nietzsche azt mondja, hogy a szabad szellem azért van tekintettel önmagára és csak önmagára, hogy mások *vezetője* lehessen. Én úgy gondolom, hogy mivel a szabad szellem tudja, hogy az „úr” csak egy kötött szellem – talán még a szolgánál is kötöttebb szellem –, nem akar „úr” lenni mások vezetőjeként. Egy szabad szellem – ha lehetséges ilyen egyáltalán, és úgy tűnik, Nietzsche szerint lehetséges – „szabad” vezetője akar lenni az embereknek. Ki akarja őket *szabadítani* az úr-lét és a szolga-lét kötöttségéből.

A költő: Pontosan ide akartam eljutni.

A filozófus: Mire célszol?

A költő: Természetesen Platónra. Pontosabban Platón *barlang hasonlatára*. Úgy gondolom, hogy a barlang hasonlat problémája lebegett Nietzsche szeme előtt, amikor megfogalmazta *A magányos* című költeményét.

A filozófus: Jó lenne, ha ezt kifejtenéd.

A költő: Arról van szó, hogy Platón meghatározza az *Állam* hetedik könyvében – a barlang hasonlat értelmezése során –, hogy mi a szerepe, sőt *erkölcsi kötelessége* a filozófusnak egy ideális társadalomban, ahol mindennél többre becsülik és értékelik az igazságot, az igazság szemléletének képességét.

A filozófus: Platón azt mondja, hogy a filozófusnak a „megfordítás művésze” és ezzel mások vezetőjévé, sőt „nevelőjévé” kell válnia. „A nevelés, mondja Platón, tehát éppen ennek: a »megfordításnak« a művészete: hogy miképp fog a lélek legkönnyebben és legeredményesebben más irányba fordulni...” Bár a barlangból a napfényre és a napfényről a barlangba való átmenet egyaránt „látási zavarokat” okozhat, a filozófusnak az a kötelessége, hogy másoknak is megmutassa a „bilincsektől való felszabadulás”, az „értelmetlenségből való meggyógyulás” útját. Azt az utat tehát, amely az ideák világába vezet.

A költő: Így van. Platón szerint a filozófus: vezető. Kiszolgáltató barlanglakók vezetője, akik semmit sem tudnak az igazságról, mert „gyermekkoruktól fogva lábukon és nyakukon meg vannak kötözve, úgyhogy egy helyben kell maradniuk s csak előrenézhetnek” – de erről más összefüggésben már beszélünk. A lényeg az, hogy a filozófus nem nyugodhat bele ebbe a helyzetbe; nem fogadhatja el Platón szerint, hogy vannak olyan emberek, akik nem ismerik „a látás által megismert világ” határain túl megismerhető másik világot – az ideák világát. Pedig az, aki egyszer már eljutott ideig, mint Platón mondja, „tovább már nem hajlandó az emberi dolgokat cselekedni” – vagyis a megkötözött barlanglakók nyomorúságos életét élni. Éppen ellenkezőleg: az ilyen ember „leleke állandóan arra törekszik, hogy ott fent élhessen.” És mégis: ennek ellenére a filozófusnak vissza kell térnie a barlangba, vissza kell térnie a „megkötözött

emberek” közé. Más szóval: annak, aki tudja az igazságot, kötelességei vannak, *felelőssége* van. Az ilyen *nem játszhat* mások szabadságával, mások nem-tudásával. Akkor sem, ha ezek a mások kinevetik vagy megvetik őt. Akkor sem, ha egyenesen az életére törnek.

A filozófus: Annyit elismerek, hogy Nietzsche versét talán a platonizmus lényegéről való filozófia gondolkodás ihlette. De nem látom be, hogy miért lenne itt szó a platonizmus *kritikájáról*. Hiszen Nietzsche ugyanazt mondja, mint Plátón. Azt mondja, hogy a filozófusnak vezetővé kell válnia – meg kell tanulnia, hogy mit jelent másokat „vezetni”.

A költő: Éppen ellenkezőleg. Én úgy látom, hogy Nietzsche azt mondja, hogy a filozófusnak *le kell mondania* erről a vezető szerepről. Azt mondja, hogy a filozófusnak nem kötelessége mások számára megmutatni az igazságot, mert ez a nihilizmus útja, az aszketikus papok útja. Ez az út *terrorhoz* vezet. Ahhoz, hogy a filozófus végül azt gondolja: annak, aki tudja, hogy mi az igazság, jogai is vannak; például joga van másokat is meggyőzni az igazáról. Sőt ahhoz is joga van, hogy ha ezek a mások ellenállnak, akkor rájuk kényszerítse az igazságát, hiszen ezek a mások „megkötözött” lények, akik nem is sejtik, hogy milyen boldogságban lesz részük, ha engedelmeskednek. Ezért kényszeríteni őket – morális kötelesség. Én úgy látom, hogy *Plátón filozófusai nagyon hasonlítanak Nietzsche aszketikus papjaira*. Valamennyien az igazság megszállottjai és legyőzhetetlen bajnokai. Akkor is legyőzhetetlenek, ha éppen meggyilkolják őket, mert akkor meg mártírként lépnek elének. Szeretném hangsúlyozni, hogy már Plátónnál is megjelenik az gondolat, hogy igazságért a legsúlyosabb áldozatot is érdemes vállalni.

A filozófus: Ha Plátón filozófusai Nietzsche aszketikus papjaira hasonlítanak, akkor az aszketikus papok pedig az olyan totalitárius vezetőkre, mint Sztálin vagy Hitler. Plátón filozófusai még eltúrik, hogy a barlanglakók kinevessék, megvessék vagy akár meg is öljék őket, Nietzsche aszketikus papjai már nem. Ők inkább saját maguk ellen fordítják a barlanglakókat, „bensőségesítik” őket. A totalitárius államok vezetői – nos, az ő módszereiket ismerjük.

A költő: Nietzsche magányos – követni és vezetni egyaránt képtelen – „szabad szelleme” egy másik alternatívát képvisel. Egy „szabad szellem” ugyanis – Plátón filozófusaival ellentétben – azt gondolja: jobb, ha mindenkire rábízunk a döntést: ki akar-e lépni a barlangból. Hiszen lehetséges, hogy a barlang valójában nem is létezik. De még ha létezik is, talán érdemes inkább azt választani. Talán jobb egy barlangban élni, mint az igazság börtönében. Ne feledd, hogy Plátón utópiája valójában *negatív* utópia. Egy premodern *totalitárius állam* negatív utópiája, ahol a filozófusok állnak a társadalmi hierarchia csúcsán, hiszen ők ismerik a barlangból kivezető utat, következésképpen: ők döntenek el, hogy kinek van joga ezen végigmenni. Márpedig nem mindenkinek van joga ehhez. Csak azoknak, akikkel Szókratész szóba áll.

A filozófus: Ebből a szempontból Zarathustra, akinek *nincsenek tanítványai*, Szókratész ellenképe Nietzsche filozófiájában. Pontosabban: Zarathustra olyan, mint a *zenélő* Szókratész. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy ha Szókratész zenélt

volna, akkor talán olyan filozófus válhatott volna belőle, mint Zarathustra, akit nem lehet elképzelni az igazság mártírjának vagy totalitárius letéteményesének szerepében. Szókratésztől viszont nem álltak távol ezek a szerepek. Hiszen az elsőt el is játszotta élete végén.

A költő: Nem tudom, hogy mivel zárhatnánk le ezt a beszélgetést.

A filozófus: Azzal, amit most már nem tudunk megbeszélni.

A költő: Mi lenne az?

A filozófus: Hogy különbség van az igazság *tudománya* és az igazság *költésze* között. Olyan különbség, amelynek a léte nem került el Nietzsche figyelmét. De ez már egy másik beszélgetés témája kell hogy legyen.